

Idáritásunk ismét erősödék valamit, hogy hadd lássa meg az egész világ, hogy az a nép, amelynek Brassai Sámuele van, nem egy összeverődött tömeg Erdély szent földjén, hanem ennek a földnek történelmi atmoszféráját alakító szellemi erőközösség!

Sándor József szenátor beszéde az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület nevében.

Kedves Testvéreim! Szivemből, közvetlenül szólok és azt akarom, hogy még az ittlevő gyermekek is megértsenek vagy megérezzenek és emlékezzenek az általam mondottakra.

Mint fiatal lapszerkesztő és hírlapíró abban a szerencsében részesültem, hogy Kolozsvár akkori első éttermében, a Központi Szállodában több ideig asztaltársa lehettem a nagy Brassainak. Többször hazakisértem, meglátogattam és kértem, hogy írásban foglalja össze élete filozófiáját, amit annyi tanulmány és gondolkozás után megállapított. Dicsekszem azzal, hogy így kezdte leírni bölcsészeti végfölfogását, ami talán, ha jól emlékezem, a Keresztény Magvető hasábjain indult megjelenni.

Nagy megtiszteltetés volt nekem a kedves öreg urral való társalgásom, mert alkalmam volt tanulni és ami fő, szokásom szerint, megfigyelni. Megfigyelni oly értelemben, ahogy Longfellow mondja: Sokan vannak katolikusok, lutheránusok, reformátusok, unitáriusok, stb., de legfőbb köztük a keresztény. Vagy méginkább, ahogy Rousseau írta, hogy: Sokan vannak keresztények, de legfőbb köztük az ember!

Brassai bácsi keresztény is volt, hazafi is volt és ember is volt. És miután azt mondották, hogy rengeteg tudásában épen csak három dologgal nem foglalkozott, u. m. teológiával, politikával és költészettel, épen erre a három dologra akarok rámutatni, hogy a róla való kép teljes legyen.

Kérdezve egyszer tőle, hogy mit tart az emberben főerőnek, azt felelte, az *akaratot*. Ép ebben az időben irtam én is függetlenül, az egyik kolozsvári lapba „Az erős akarat mágia“ címmel egy dolgozatot. Tehát az akaratot, ugymond, mely sokszorozható és hatványozható és pedig három tényező, u. m. a szeretet, a társadalom és a törvény által.

A szeretet által, amint az Írás is mondja, hogy az Isten sze-

retet! És itt eszembe jut, hogy összes tanulmányai közt, melyeket igyekeztem tőlem telhetőleg mind elolvasni, legnagyobb hatást reám az Isten könyvéről, a szeretet könyvéről, a Szentírásról készített munkálata tett, amelyben bottal és füstéllyal veri el mindazokat, akik az Irás tekintélyét, hitelességét és teljességét bántani merik. Elüzi a kufárokat s megnyitja az ajtót a hívő léleknek, a papnak és teológusnak, legyen ez bár nem hivatalos, hanem csak hivatott világi ember is. Stuart Mill után tőle hallottam idézve azt is, hogy a logika első szabálya a szeretet, mert enélkül az egész szofisztává és rabbulistává válik s viszont, hogy a szeretet próbaköve a logika.

A társadalom jellem- és akaratképző hatásában szerintem az igazi politikus nyilatkozik meg, mert hiszen a köztudatban hovatovább a társadalom válik az állam mint állitmány alanyává s minden ország csak oly erős, amint annak társadalma erkölcsösebb, műveltebb és gazdagabb, tehát röviden kifejezve, lelki-testi jólétben boldogabb. Szerintem ez az igazi politika és Brassai bácsi itt is a szeg fejére ütött.

A törvény, illetve jobban mondva, a törvényesség, vagy törvénytisztelet erejére nézve pedig eszembe jut, hogy ez, a szabály és rend érzéke annyira ki volt fejlődve a nagy tudósban, hogy általában is észrevette, midőn egy jól zongorázó kisasszony látva, hogy a nagyember elaludt, egy Bach-fugában a végefelé könnyedebben *f* helyet *fiszt* fogott. A tapsviharra fölbredve, dicsérte a játszót, de ezt a hibát azonnal megjegyezte.¹⁾

Ezekből a tanulságot levonva, én is azt mondom testvéreim, hogy bizzunk Istenben és senkiben sem másban, mert Ő az egyetlen, aki minket megsegít. Ez a költészetek költészete, mely egyszermind a legtisztább tudás is. Tartsuk a legfőbb politikának a társadalomban való tömörülést, egymás őszinte szeretetét, amely nemcsak kenetes szólamokban, gargarizáló színjátásban, hanem őszinte jóindulatban és főleg tettekben nyilatkozik. Végül pedig ügyeljünk, hogy bármily nehéz helyzetbe sodorjon is a sors, a törvényt, a törvényesség érzetét soha egy pillanatig se feledjük, mert akkor joggal baj nem érhet, a jogtalanság pedig csak egyszerű fizikai baleset.

Mindezeket tudva és látva, a teljes Brassairól nyugodtan

¹⁾ Déván történt, hol az öreg úr, megnézendő a Dávid Ferenc börtönét, megmászta a nehezen megközelíthető várhegyet és aztán órákon át játszatott magának.

mondhatjuk el, hogy minden elemző tudása, szétmorzsoló vaslogikája és minden bíráló és polemikus ereje mellett is, sőt éppen ezért, reá valóban illik a német költő amaz alkalmazott néhány sora, érzelem és költészet tekintetében is:

Szivem mint tenger árja
Apályt-dagályt mutat,
De lent a mélybe zárva
Sok drága gyöngyöt ad!

A modern természettudomány azt kezdte tanítani, hogy nemcsak a lélek halhatatlan, hanem, hogy a nagyemberek atomai, hamvai is évezredek múlva kijőnek a sírból és hatnak a késői nemzedékre. E felfogással fordulok feléd, ó nagy tudós, jó ember és hazafi, te magyar Johnson, hass reánk! Tanítsd szeretetre, tanítsd törvénytiszteletre és tanítsd szelidségre és türelemre még a kisgyermeket is, azzal a bölcs igével, hogy Isten áll a világ fölött és az ő malma bár lassan öröl, de finoman és biztosan! E háromban taníts akarni! Óh magyarok, ezekben akarjatok élni; és lenni fogtok bizonyosan!

FÜGGELÉK.

Brassai emlékünnepek.

A magyar unitárius Egyház Képviselő Tanácsa 1927. június hó 19-én Brassai Sámuel halálának 30-ik évfordulója alkalmából Kolozsvárt részben az unitárius templomban, részben a házsongárdi köztemetőben a különböző magyar egyházak és testületek képviselőinek s a templomot betöltő érdeklődő közönség jelenlétében szépen sikerült emlékünnepet rendezett a következő műsorral:

A gyülekezet elénekelte „Tebenned bízunk“ című egyházi ének első versszakát. *Vári Albert* vallástanár imádságot mondott. A magyar zenekonzervatórium tagjai Mendelsohn: vonós kvartettjét adták elő. *dr. Ferenczy Géza* egyházi főgondnok megnyitotta az ünnepélyt. *dr. Gál Kelemen*, tiszteletbeli igazgató emlékbeszédet olvasott fel. *Pálffi Márton* főgimnáziumi tanár ünnepi ódáját szavalta el. A gyülekezeti ének elhangzása után a közönség kivonult a templomból s hullámzó tömegben ment ki a köztemetőbe, a Brassai síremléke elébe, ahol az ünnepély második szakasza a következőképen folyt le.

Az unitárius ifjuságnak *Ütő Lajos* zenetanár által vezetett műéneke után *dr. Boros György* egyházi főjegyző olvasott fel emlékbeszédet. A ref. egyház, annak iskolái és intézményei nevében *Vásárhelyi János* püspökhelyettes, a helybeli tudományegyetem nevében *dr. Kristóf György* egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia nevében *dr. Csűry Bálint* ref. főgimn. tanár, a Magyar Természettudományi Társaság nevében *dr. Tulogdy János* ref. főgimn. tanár, az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében *dr. Tavasz Sándor* ref. teol. akadémiai tanár és az Emke nevében *Sándor József* szenátor mondtak emlékbeszédeket. A „Törekvés“ dalkör éneke zárta be az ünnepélyt.

A következő vasárnapon, június 26-án az Erdélyi Irodalmi Társaság *Torockószentgyörgyön*, a kiváló tudós születési helyén, a